

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

Journal of Geography and Urban Space Development Vol. 12, No.3 (Autumn 2025) – Serial Number 30

Theoretical and methodological critique of research related to the creative city Bagher Fotouhi Mehrabani

(PhD in Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran)

Keramatollah Ziari¹

(Professor of Geography and Planning, University of Tehran, Tehran, Iran, Corresponding Author)

Ahmad Pourahmad

(Professor of Geography and Planning, University of Tehran, Tehran, Iran)

Saeed Zanganeh Shahraki

(Associate Professor of Geography and Planning, University of Tehran, Tehran, Iran)
saeed.zanganeh@ut.ac.ir

Received: 26 June 2023

Accepted: 12 September 2023

PP. 1-27

Abstract

The concept of creative city in our country in accordance with the global trend in the academic community and policy-making has been welcomed. But more than a decade after the introduction of this concept, this concept and its dimensions have not yet been properly explained and the concept of creative city. It is necessary to pay attention to different aspects of this concept and to avoid confusing different approaches and theoretical and methodological critique of the researches. This research is a descriptive-analytical type and uses quantitative and qualitative content analysis method to analyze the data. In general, this study concludes that theoretically and methodologically, research related to the creative city is misinterpreted. As the analysis of the content of research shows the adoption of principles and frameworks other than the characteristics of theory and scientific method; Lack of accurate explanation of Florida theory and assumption of its findings in Iran; Invoking invalid indicators; Adopting contradictory indicators with the theoretical literature; Lack of attention to the validity of the measurement model (validity and reliability) in measuring the creative city; Adopting an approach contrary to the theoretical literature in data collection and unit of measurement; Establishing a causal relationship between the concept and its components; Reducing the localization of theories to researcher-made indicators from the field of do's and don'ts; Mere emphasis on assessment and not entering into the discussion of explanation is one of the most important factors in the deviation of internal studies in the attitude towards the creative city.

Keywords: Creative city indicators; Creative city; theoretical and methodological critique; Validity and reliability.

---

¹. Corresponding author. Email: zayyari@ut.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

The concept of the creative city in our country, in line with global trends, has been welcomed in academia and policymaking. However, after more than a decade since the introduction of this concept, it and its dimensions have still not been properly explained, and the concept of the creative city in domestic research lacks theoretical and methodological rigor. It is essential to pay attention to the various aspects of this concept, avoid conflating different approaches, and engage in theoretical and methodological critique of the existing research.

2. Method

The method of the present research for critique, based on its nature and the approach to answering the research question, is descriptive-analytical with a critical approach, and it uses quantitative and qualitative content analysis methods for data analysis. In this research, data collection was carried out through library-documentary methods from scientific databases to gather research related to the "creative city." The unit of analysis is the text of research works related to the creative city, and the statistical population of the study consists of research works related to the creative city. For the critique and review of research conducted on the creative city in Iran, the Magiran database was used. In this regard, 58 scientific-research articles for which full-text access was available were reviewed. Chronologically, the articles span the period from 2010 to 2021. This research employs quantitative and qualitative content analysis methods for data analysis. The data analysis process using content analysis was as follows: text summarization; open coding; category determination; and finally, axial coding. Excel and MAXQDA 2020 software were used to perform the quantitative and qualitative content analysis process.

3. Results

Overall, this research concludes that, from a theoretical and methodological perspective, studies related to the creative city suffer from misinterpretation and misunderstanding. The content analysis of the research shows that adopting foundations and frameworks other than the characteristics of scientific theory and method; lack of precise explanation of Florida's theory and taking its findings for granted in the Iranian context; citing invalid indicators; adopting indicators inconsistent with the theoretical literature; neglecting the validity of the measurement model (reliability and validity) in assessing the creative city; adopting an approach contrary to the theoretical literature in data collection and unit of measurement; establishing a causal relationship between a concept and its constituent components; reducing the localization of theories to researcher-made indicators based on prescriptive norms; and merely emphasizing measurement without engaging in explanation—these are among the most important factors contributing to the deviation of domestic studies in their approach to the creative city.

4. Discussion and Conclusion

Research related to the creative city, especially in domestic studies, suffers from theoretical and methodological shortcomings, which this research has attempted to critically re-examine and, by deconstructing the established meaning of the creative city concept, provide a correct interpretation of it. The findings showed that, in theoretical terms, studies have entered into content discussions without any theoretical introduction, without having provided any clear theoretical criterion for their analytical approach and ijihadi reasoning. Having a purely descriptive approach to the research background and failing to enter the phase of critiquing research in domestic studies has, on the one hand, prevented a proper and accurate understanding of the formed knowledge and background of the creative city, and on the other hand, has left their strengths, weaknesses, and shortcomings hidden. The findings indicate that one example of this issue is the theoretical gap between the original theory and the research conducted within the country. This theoretical gap is that the foundation of studies, decisions, and plans related to the creative city in Iran is based on indicators derived from Florida's theory, without the theory itself having been tested in the Iranian context to determine whether the variables (talent, technology, diversity, and tolerance) that influence the geography of the creative class and regional development in the United States also have an impact in Iran. In other words, domestic research, by taking Florida's findings for granted, has reduced Florida's explanatory model to a measurement model. Initially, this research is built upon the indicators of Florida's theory, but then, due to methodological problems, gradually researcher-made indicators with no theoretical or scientific basis have been added to the domestic literature. As a result, a competition has now emerged among researchers regarding creative city indicators, with the assumption that whoever gathers more indicators around the concept of the creative city wins the competition, regardless of whether the rationale for the existence of each indicator in a scientific work is clear. The findings related to the methodological critique of the research showed that the studies have mostly been conducted using descriptive-analytical methods, measurement, and comparison, and description has not been placed in the service of explanation. Domestic creative city research lacks an epistemological framework and does not follow a clear methodology; what is mentioned as the descriptive-analytical research method for most of these studies does not go beyond the measurement stage and does not reach the explanation stage.

Keywords: Creative city indicators; Creative city; theoretical and methodological critique; Validity and reliability.

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری، سال دوازدهم، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۴، شماره پیاپی ۳۰

نقد نظری و روش شناختی پژوهش های مرتبط با شهر خلاق^۱

باقر فتوحی مهربانی (دکترای جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

Fotuhi.b@ut.ac.ir

کرامت‌اله زیاری (استاد جغرافیا و برنامه ریزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، نویسنده مسئول)

zayyari@ut.ac.ir

احمد پوراحمد (استاد جغرافیا و برنامه ریزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

apoura@ut.ac.ir

سعید زنگنه شهرکی (دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

saeed.zanganeh@ut.ac.ir

تاریخ تصویب: ۱۴۰۲/۰۶/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۵

صص ۱-۲۷

چکیده

مفهوم شهر خلاق در کشور ما متناسب با روند جهانی در جامعه دانشگاهی و سیاست‌گذاری مورد استقبال واقع شده است. ولی باگذشت بیش یک دهه از ورود این مفهوم، هنوز این مفهوم و ابعاد آن به درستی تبیین نگردیده و مفهوم شهر خلاق در تحقیقات داخلی فاقد دقت نظرهای نظری و روش شناختی بوده است. توجه به جوانب مختلف این مفهوم و پرهیز از خلط رویکردهای مختلف و نقد نظری و روش شناختی پژوهش‌های انجام شده ضروری است. این تحقیق بنا به ماهیت و روش پاسخ‌دهی به مسئله تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی بهره می‌برد. برای نقد و بررسی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق، ۵۸ اثر پژوهشی انتخاب گردید. به‌طورکلی این تحقیق به این نتیجه می‌رسد که از لحاظ نظری و روش شناختی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق دچار سوء تعبیر و تفسیر است. به‌طوری که تحلیل محتوای پژوهش‌ها نشان می‌دهد اتخاذ مبانی و چارچوبی غیر از ویژگی‌های نظریه و روش علمی؛ عدم تبیین دقیق نظریه فلوریدا و پیش‌فرض گرفتن یافته‌های آن در بستر ایران؛ استناد به شاخص‌های نامعتبر؛ اتخاذ شاخص‌های متناقض با ادبیات نظری؛ عدم توجه به اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی و پایایی) در سنجش شهر خلاق؛ اتخاذ رویکردی مخالف ادبیات نظری در گردآوری داده‌ها و واحد سنجش؛ برقراری رابطه علی بین مفهوم و اجزاء تشکیل‌دهنده آن؛ تقلیل بومی‌سازی نظریه‌ها به شاخص‌های محقق ساخته از حوزه بایدها و نبایدها؛ تأکید صرف بر سنجش و عدم ورود به بحث تبیین از جمله مهم‌ترین عوامل مؤثر در انحراف مطالعات داخلی در نگرش به شهر خلاق است.

کلیدواژه‌ها: شاخص‌های شهر خلاق؛ شهر خلاق؛ نقد نظری و روش شناختی، روایی و پایایی.

^۱ این مقاله مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری است.

۱. مقدمه

نظریه‌های جدید از خلاقیت به‌عنوان پیش‌ران و موتور محرکه رشد شهری-منطقه بخصوص رشد اقتصادی آن یاد می‌کنند. در همین راستا مفاهیم مختلفی همچون شهر خلاق، صنایع خلاق، خوشه‌های خلاق و فرهنگی، اقتصاد خلاق، گردشگری خلاق از مفهوم خلاقیت مشتق گردیده و وارد ادبیات برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای شده است. نقش مفاهیم مورد اشاره (سرمایه خلاق، صنایع و خوشه‌های خلاق، گردشگری خلاق) در رشد و توسعه اقتصاد شهری منطقه‌ای و به حرکت درآوردن چرخ‌های اقتصادی شهر و منطقه (اویلس اوچوا و کنیسالس رامیرز^۱، ۲۰۱۸؛ کلارک، لوید، ونگ و جین^۲، ۲۰۰۲؛ فلوریدا^۳، ۲۰۰۲، ۲۰۱۴؛ گلاسر^۴، ۲۰۰۰؛ گلاسر و سائز^۵، ۲۰۰۳؛ گروداخ^۶، ۲۰۱۴؛ هال^۷، ۲۰۰۰؛ جیکوبز^۸، ۱۹۶۹؛ لی^۹، ۲۰۱۴؛ لوکاس^{۱۰}، ۱۹۸۸؛ آنکتاد^{۱۱}، ۲۰۰۸) بازآفرینی فضای شهری (گروداخ و اهرنفوخت^{۱۲}، ۲۰۱۵؛ لی، ۲۰۱۴؛ اوکانر و گو^{۱۳}، ۲۰۱۴) کاهش فقر، بهبود اشتغال و افزایش فرصت‌های شغلی، فراگیری اجتماعی، بهبود تاب‌آوری اجتماعی-اقتصادی و افزایش تنوع فرهنگی (یونیدو^{۱۴}، ۲۰۱۵) همواره در تحقیقات مختلف به اثبات رسیده و مورد تأکید بوده و بیشتر با مفهوم شهر خلاق گره خورده است.

جنبش شهر خلاق مجموعه‌ای از تفکرات و تعاریف متمایز را بازتاب می‌دهد که هرکدام کاربرد خاصی در توسعه اقتصادی و کالبدی شهر دارند. پیتر هال شهرهای خلاق را شهرهایی با زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی مختلط می‌داند که عرصه را برای تعامل بیشتر و تبادل اطلاعات بین مردمان خلاق، فراهم می‌کند که به نوبه‌ای خود منجر به ایده‌های جدید و تفکر خلاقانه می‌شود (هال، ۲۰۰۲). ریچارد فلوریدا بیان می‌کند که شهرها نقطه‌جوش خلاقیت هستند و شهری می‌تواند عنوان شهر خلاق را به خود گیرد که بتواند بالاترین ظرفیت جذب طبقه خلاق را داشته باشد. فلوریدا در مسیر تبیین عوامل مؤثر بر توسعه شهری-منطقه‌ای و جغرافیای طبقه خلاق به این نتیجه می‌رسد که استعداد، تسامح و مدارا‌گری و فناوری بیشترین نقش را دارند (فلوریدا، ۲۰۰۲). شهر خلاق مکانی با هنرها و فرهنگ شکوفا، محل هنرها و فرهنگ فراگیر و متنوع است. عرصه نوآوری اقتصادی، استعداد خلاق و صنایع خلاق است (کوک و لازرتی^{۱۵}، ۲۰۰۸). شهر خلاق مجتمعی شهری است؛ جایی که فعالیت‌های فرهنگی از همه نوع یک جز اساسی و جدایی‌ناپذیر عملکرد اقتصادی و اجتماعی شهر

1. Avilés Ochoa & Canizalez Ramírez

2. Clark, Lloyd, Wong & Jain

3. Florida

4. Glaeser

5. Glaeser & Size

6. Grodach

7. Hall

8. Jacobs

9. Lee

10. Lucas

11. UNCTAD

12. Grodach & Ehrenfeucht

13. O'Connor & Gu

14. UNIDO

15. Cooke & Lazeretti

است (آنکتاد، ۲۰۰۸). در شهرهای خلاق بیشتر استراتژی‌ها با تقویت هنر و بافت فرهنگی، میراث فرهنگی و تاریخی، صنعت رسانه و سرگرمی سروکار دارد و تهاتر خدمات تجاری خلاق منشأ نوآوری در اقتصاد خلاق است. همچنین رقابتی برای جذب، حفظ و پرورش طبقه خلاق وجود دارد و عواملی که منجر به این امر می‌شود، از قبیل کیفیت مکان از اهمیت بالایی برخوردار است (بایکن، ۲۰۱۰). شهر خلاق را می‌توان مکانی دانست که در آن نسبت بالایی از افراد خلاق وجود دارد، صنایع خلاق بخش‌های پیشرو در اقتصاد شهری هستند و محیطی خلاق از طریق زیرساخت‌های نرم و سخت فراهم می‌شود (ژیرا، و همکاران، ۲۰۱۱). چارلز لندری معتقد است؛ شهر خلاق یک روش جدید در برنامه‌ریزی شهری است که چگونگی اینکه مردم بتوانند، فکر، برنامه‌ریزی و عمل خلاقانه در شهرها داشته باشند را توضیح می‌دهد (لندری، ۲۰۱۲). به‌طور کلی شهر خلاق جنبشی نوین در برنامه‌ریزی و تجدید حیات شهری است و تعاریف مختلف آن را می‌توان به صورت‌های زیر دسته‌بندی کرد: الف- شهر خلاق به‌عنوان زیرساخت فرهنگی و هنری- رویکرد یونسکو ب- شهر خلاق به‌عنوان اقتصاد خلاق (صنایع خلاق)- جان هاوکینز ج- شهر خلاق به‌عنوان مترادفی با طبقه خلاق- فلوریدا د- شهر خلاق به‌عنوان مکانی که فرهنگ خلاقیت را پرورش می‌دهد- سیاست گذاری لندری. این چهار تعریف اگرچه متمایز هستند، متقابلاً ناسازگار نیستند. اقتصاد خلاق جان هاوکینز ساختمان اقتصادی جنبش شهر خلاق را تشکیل می‌دهد که به‌وسیله مرکز مجموعه‌ای از صنایع خلاق تعریف می‌گردد. ریچارد فلوریدا راهبردی در جهت حمایت از این اقتصاد بر پایه شناسایی و بهره‌برداری از قدرت جاذبه مکان برای جذب طبقه خلاق (خالقان خلاقیت) ارائه می‌دهد. لندری و بیانچینی راه‌هایی برای شهرداری‌ها در جهت نوآوری در عمل برنامه‌ریزی و حکمروایی به‌منظور خلق محیط‌های شهری که همکاری و فعالیت‌های خلاق را پرورش می‌دهند، ارائه می‌کنند. باین وجود تطبیق تعاریف و رویکردهای مذکور با ویژگی‌های نظریه مشخص می‌سازد، یافته‌های ریچارد فلوریدا تنها نظریه مشخص در این زمینه است و سایر موارد را می‌توان در عناوین نظر، دیدگاه، توصیه و دستورالعمل، سیاست و... دسته‌بندی کرد که ویژگی‌های نظریه و روش علمی را ندارند.

فلوریدا به دنبال پاسخ به این سؤال است که "واقعاً چه چیزی باعث توسعه شهری-منطقه‌ای بخصوص توسعه اقتصادی آن می‌شود؟ او مطرح می‌کند که در تفکر رایج و تحقیقات صورت گرفته در اقتصاد، جغرافیا و علوم اجتماعی به‌طور کلی، محرک اصلی توسعه اقتصادی، افراد بسیار ماهر و تحصیل کرده هستند، چیزی که برخی‌ها آن را استعداد و برخی سرمایه انسانی می‌نامند (فلوریدا، ملندر و استولاریک، ۲۰۰۸، ص. ۶۱۵). فلوریدا مطرح می‌کند که در تحقیقاتش به دنبال دو سؤال کلیدی است که بحث‌های قابل توجهی در مورد آنها وجود دارد. اول وی نقش استعداد (سرمایه انسانی و سرمایه خلاق) در توسعه منطقه‌ای (به‌ویژه توسعه اقتصادی) را مورد تأکید قرار می‌دهد. فلوریدا بیان می‌کند همچنان که تحقیقات نشان می‌دهد استعداد (سرمایه انسانی و سرمایه خلاق) باعث رشد اقتصادی می‌شود، همچنین تحقیقات نشان می‌دهد سطوح سرمایه انسانی در

1. Baycan

2. Girard

3. Landry

4. Florida, Mellander & Stolarick

مکان‌های مختلف، متفاوت و ناهمگون است و این سؤال دوم فلوریدا را شکل می‌دهد. دقیقاً چه عواملی در وهله اول توزیع جغرافیایی استعداد را شکل می‌دهند؟ در این زمینه سه نظریه مختلف ارائه شده است. اولی استدلال می‌کند که دانشگاه‌ها نقش کلیدی در ایجاد مزیت‌های اولیه در سرمایه انسانی ایفا می‌کنند (گلاسر و همکاران، ۲۰۰۱). دومی استدلال می‌کند که امکانات رفاهی در جذب و حفظ خانواده‌های دارای تحصیلات عالی و مهارت بالا نقش دارند (گلاسر و همکاران، ۲۰۰۱؛ کلارک^۱، ۲۰۰۳؛ شاپیرو^۲، ۲۰۰۶). نظریه سوم استدلال می‌کند که مدارا و گشودگی در برابر تنوع مهم است (فلوریدا، ۲۰۰۲). فلوریدا بیان می‌کند این سه رویکرد در تقابل با یکدیگر نیستند و به احتمال زیاد نقش مکمل در توزیع جغرافیایی استعدادها و توسعه منطقه‌ای دارند. از لحاظ روش‌شناسی نیز فلوریدا از مدل‌های کمی همچون معادلات ساختاری، تحلیل مسیر، رگرسیون و همبستگی استفاده می‌کند. فلوریدا این مدل را در بستر ۳۳۱ متروپلیتن ایالات متحده به آزمون می‌گذارد (فلوریدا و همکاران، ۲۰۰۸، ص. ۶۱۷). یافته‌های فلوریدا نشان می‌دهد استعداد (سرمایه انسانی و سرمایه خلاق) تأثیر عمیقی بر اقتصاد شهری-منطقه‌ای (درآمد و دستمزد) دارد. همچنین در کنار این متغیر اصلی فلوریدا متوجه می‌شود تکنولوژی و تسامح نیز بر توسعه اقتصاد شهری-منطقه‌ای تأثیر گذارند. در ادامه فلوریدا بر تبیین عوامل مؤثر بر جغرافیای طبقه خلاق می‌پردازد و به این نتیجه می‌رسد تسامح و تنوع مکان یکی از عوامل تأثیرگذار بر جغرافیای نابرابر طبقه خلاق در ایالات متحده است. همچنین فلوریدا به نقش دانشگاه در جذب افراد خلاق اشاره می‌کند. فلوریدا به ارتباط بالای شاخص تکنولوژی و طبقه خلاق اشاره می‌کند. در نهایت فلوریدا به نقش کیفیت مکان در جغرافیای نابرابر طبقه خلاق اشاره می‌کند و از آن به‌عنوان تی چهارم توسعه اقتصاد منطقه‌ای یاد می‌کند و نام آن را دارایی‌های محلی^۳ می‌گذارد (فلوریدا، ۱۳۹۹، ص. ۲۴۷).

متناسب با ادبیات نظری شکل گرفته در کشورهای مختلف جهان، مفاهیم مرتبط با خلاقیت در مطالعات شهری-منطقه‌ای ایران نیز بیشتر با مفهوم شهر خلاق گره خورده است و هم در جامعه آکادمیک و هم نظام سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مورد استقبال واقع شده است. این استقبال به‌صورت پژوهش‌ها و طرح و برنامه‌های نظری و عملیاتی به منصفه ظهور رسیده است. ولی مسئله اساسی اینجاست که باگذشت بیش از ۱۰ سال از ورود این مفهوم به ادبیات برنامه‌ریزی ایران، هنوز این مفهوم و ابعاد آن به‌درستی تبیین نگردیده و خود این مسئله باعث به‌وجود آمدن مشکلات عمده نظری و روش‌شناختی در نگرش به مبحث شهر خلاق شده است. بررسی‌های اولیه نشان می‌دهد مفهوم شهر خلاق در تحقیقات داخلی فاقد دقت نظرهای نظری و روش‌شناختی بوده و توجه به جوانب مختلف این مفهوم و پرهیز از خلط رویکردهای مختلف در ارتباط با این مفهوم ضروری است. بعلاوه به‌رغم رشد کمی انتشار مقالات در حوزه شهر خلاق به ارزیابی و نقد آنها توجهی نشده است. مواجهه با دامنه گسترده و متنوع نظریات و دیدگاه‌ها در باب شهر خلاق بخصوص در تحقیقات داخلی نیازمند نقادانه اندیشیدن است. پژوهش حاضر بازخوانی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق از منظر انتقادی است. نقد و بازخوانی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق در ایران از ضرورت‌های مهم نظری در مطالعات

1. Clark

2. Shapiro

3. Territorial Assets

شهری است که از سویی به بازخوانی این پژوهش‌ها دامن می‌زند، ضمن اینکه یک مطالعه به یک تلاش تک افتاده محدود نمی‌شود و سایر پژوهش‌ها می‌تواند از نقطه پایان این تحقیقات آغاز شود و در دام کاستی‌های آثار موجود نیفتد. به طور مشخص این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال کلیدی است که عوامل مؤثر بر سوء فهم و به‌وجود آمدن مشکلات عمده نظری و روش‌شناختی در نگرش به شهر خلاق کدام‌اند؟

۲. روش شناسی

مواجهه انتقادی با یک متن مستلزم فراهم آوردن مبانی معرفت‌شناختی و نظری برای توجیه موضع نقادانه است. نقد در این مقاله در گام اول کاستی‌ها و ناسازگاری‌های نظری را مورد توجه قرار می‌دهد و در گام بعد علاوه بر آشکارسازی‌ها تعلقات معرفتی و روش‌شناختی پژوهش‌ها، کاستی‌ها و ناسازگاری‌های پژوهش‌ها در بعد روشی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

روش پژوهش حاضر برای نقد بنا به ماهیت و روش پاسخ‌دهی به مسئله تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی با رویکرد انتقادی و از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده می‌کند در این تحقیق گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای-اسنادی از پایگاه‌های اطلاعات علمی برای گردآوری پژوهش‌های مرتبط با "شهر خلاق" است. واحد تحلیل را متن پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق و جامعه آماری مورد مطالعه پژوهش را نیز آثار پژوهشی مرتبط با شهر خلاق تشکیل می‌دهد. برای نقد و بررسی تحقیقات صورت گرفته مرتبط با شهر خلاق در ایران از پایگاه مگ ایران استفاده گردید. در همین راستا ۵۸ مقاله علمی-پژوهشی که دسترسی تمام متن به آنها فراهم گردید مورد نقد و بررسی قرار گرفت (پیوست ۱). از لحاظ زمانی مقالات در فاصله زمانی از سال ۱۳۸۹ تا ۱۴۰۰ قرار داشته‌اند.

این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی بهره می‌برد. تحلیل محتوای کمی و کیفی یکی از روش‌هایی است که در متون علمی از جمله مقالات، پژوهشگر را قادر می‌سازد تا حجم زیادی از اطلاعات را به منظور بررسی نظام‌مند جنبه خاصی از داده‌ها به منظور شناسایی الگوها، مقوله‌ها، نگرش‌ها و معانی آشکار و پنهان آن داده‌ها، در نظر گیرد. جهت تحلیل محتوای پژوهش‌های مذکور در بعد نظری؛ مسائل مربوط به پیشینه و چارچوب نظری پژوهش‌ها مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرند. در بعد روش‌شناختی نیز شناسایی گفتمان اثبات‌گرایی/ابطال‌گرایی، تفسیری و انتقادی یا کمی‌گرایی و کیفی‌گرایی حاکم بر پژوهش‌ها و اخذ یک روش صحیح و تعهد به اصول اجرایی هر یک از این گفتمان‌ها مدنظر است. همچنین در بعد روش، شاخص‌هایی همچون "منبع شاخص‌های بکار رفته در پژوهش/روش رسیدن به شاخص‌ها"، "اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی محتوایی، روایی صوری، روایی سازه و پایایی)"، "ابعاد بکار رفته" و "نحوه سنجش شاخص‌ها"، "شیوه گردآوری داده‌ها"، "واحد سنجش و تحلیل مطالعه" مورد بررسی قرار می‌گیرند. جهت تحلیل محتوای کیفی مقالات هم از نتایج شاخص‌های مورد بررسی مذکور و نتایج تحلیل محتوای کمی استفاده می‌شود و هم به فراسوی واژه‌ها یا محتوای عینی متون پرداخته می‌شود و تم‌ها و الگوهای آشکار و پنهان از موضع انتقادی استخراج می‌شوند. در این تحقیق تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار مورد استفاده

قرار می‌گیرد. در تحلیل محتوای جهت‌دار از نظریه‌های اصیل موضوع مورد بررسی در زمینه نقد روش‌شناسی و معرفت‌شناسی و یافته‌های نظری پژوهش‌های مورد بررسی استفاده می‌شود. فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش تحلیل محتوا به این شرح بوده است: تلخیص متن؛ کدهای باز، تعیین مقوله‌ها و در نهایت کدهای محوری. برای اجرای فرایند تحلیل محتوای کمی و کیفی از نرم‌افزار اکسل و مکس کیودا ۲۰۲۰ استفاده شده است.

۳. یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش در دو حوزه نظری (مسائل مربوط به پیشینه/چارچوب نظری) و روش‌شناختی (مسائل مربوط به روش‌شناسی) ارائه می‌گردد.

۳.۱. مسائل مربوط به پیشینه، چارچوب نظری؛ نقد نظری پژوهش‌ها

برقراری ارتباط منطقی میان اطلاعات پژوهش‌های قبلی با مسئله تحقیق، دستیابی به چارچوب نظری و یا تجربی برای مسئله تحقیق و آشنایی با روش‌های تحقیق مورد استفاده در پژوهش‌های گذشته از جمله مهم‌ترین کاربردهای پیشینه و مبانی نظری در یک تحقیق است. هرگونه عدم تشریح و تبیین دقیق این بخش یا سوءتعبیر و تفسیر در آن بخصوص در زمینه نظریات موجود در یک موضوع به‌مثابه معماری نادرستی خواهد بود که با خشت کجی بنا نهاده شده و زمینه انحراف در یک زمینه و موضوع را فراهم خواهد آورد. در همین راستا پیشینه پژوهش و چارچوب نظری پژوهش لازم است به‌صورت توصیفی، تحلیل و انتقادی تدوین شود تا از یک سو امکان درک صحیح و دقیق دانش شکل‌گرفته در یک موضوع و بحث را میسر سازد و از سوی دیگر نقاط قوت، ضعف و کاستی آنها را تصریح نماید تا مبنای استواری را برای پژوهش‌های جدید فراهم نماید. در این بخش از تحلیل محتوای پیشینه و چارچوب نظری پژوهش‌های مورد بررسی با رویکرد انتقادی، ۷ تم به دست می‌آید که ریشه‌های سوءتعبیر و تفسیر شهر خلاق در بعد نظری را تبیین می‌کند.

۱- عدم تبیین دقیق نظام مفهومی شهر خلاق و به تبع عدم تفکیک بین تعاریف مختلف شهر خلاق: نقد و بررسی مطالعات حاکی از آن است که تعریف واحدی از مفهوم شهر خلاق ارائه نشده است و تحقیقات در ارتباط با تعریف اشکال دارند: بدین معنا که گاهی عدم مطابقت تعریف با نظریه واضح آن، عدم دقت در اجزای این مفهوم و گزینش دلخواهانه عناصر آن (بدون استدلال و تشریح منطق انتخاب یک تعریف خاص یا مؤلفه‌های ویژه یک نظریه) این مطالعات را مسئله‌مند ساخته است که ریشه در چارچوب و مبانی نظری پژوهش‌ها دارد. از نظر مریام مبانی و چارچوب نظری عبارت است از مدل‌ها و نظریه‌های حاکم بر یک موضوع خاص. از نظر وی مبانی نظری نوعی تئوری محوری است که این تئوری بر هر جنبه‌ای از مطالعه تأثیر می‌گذارد (مریام، ۱۹۹۸، صص. ۶۷-۶۸). راویچ و ریگان مبانی و چارچوب نظری را به‌عنوان "نظریه‌های رسمی که در کارهای

تجربی استفاده شده‌اند^۱ تعریف می‌کنند (راویچ و ریگن^۱، ۲۰۱۲، ص. ۱۲). همچنین آنفرا و مرتز مبانی و چارچوب نظری را به عنوان نظریه‌های تجربی در سطوح مختلف تعریف می‌کنند که برای درک پدیده‌ها اعمال می‌شود (آنفارا^۲ و مرتز^۳، ۲۰۱۵، ص. ۳۰). آنچه تمامی این تعاریف و سایر تعاریف در تعریف مبانی نظری اشتراک دارند، مفهوم نظریه است. طبق تعریف کرلینجر از نظریه که یک تعریف پذیرفته شده در ادبیات روش‌شناسی تحقیق بخصوص در علوم انسانی و اجتماعی است، نظریه عبارت است از: مجموعه‌ای از سازه‌ها (مفاهیم)، تعاریف و گزاره‌های به هم مرتبط است که از طریق مشخص ساختن روابط بین متغیرها، باهدف تبیین و پیش‌بینی پدیده‌ها، دید نظام‌یافته‌ای از پدیده‌ها ارائه می‌کند (کرس ول^۴، ۲۰۰۹).

ریشه بسیاری از سوء تفسیرها در زمینه شهر خلاق در همین بخش قرار دارد و هدف از ارائه تعریف مبانی نظری در ابتدای این بخش این بود تا به طور دقیق مشخص شود منظور از مبانی نظری و نظریه چیست. چرا که بسیاری از انحرافات در نگرش به مفهوم شهر خلاق از همین نکته شروع می‌شود و تحقیقات مفاهیمی غیر از نظریه را به عنوان پشتیبان نظری انتخاب می‌کنند که با تعاریف مبانی نظری و نظریه سازگار نیست. تعاریف مختلف شهر خلاق را می‌توان از منظر مفاهیمی همچون برنامه، سیاست، دستورالعمل، رویکرد، دیدگاه و نظریه دسته‌بندی کرد. موضوعی که مقالات مروری در نگرش به مفهوم شهر خلاق مورد توجه قرار نداده‌اند. نکته مهم‌تر اینکه در دسته‌بندی ارائه شده از تعاریف شهر باید دید که کدام‌یک از این دسته‌بندی‌ها از روش علمی تبعیت می‌کنند و ویژگی‌های روش علمی را دارند. طبق تعریف کرلینجر از روش علمی که مناسب با احوالات علوم انسانی و اجتماعی است «روش علمی، فرایندی نظام‌یافته، کنترل شده، تجربی و انتقادی در باره پدیده‌ها است که روابط احتمالی بین آنها، به وسیله نظریه و فرضیه هدایت می‌شود» (کرلینجر^۵، ۱۳۷۷، ج ۱). بر همین اساس آنچه می‌تواند در تحقیقات علمی به عنوان مبانی و چارچوب نظری قرار گیرد و بر پایه روش علمی است، نظریه است. در بین چهار تعریف کلی شهر خلاق، تنها نظریه طبقه خلاق فلوریدا است که می‌توان ویژگی‌های روش علمی و نظریه را در آن یافت و به‌ویژه به رد یا اثبات آن پرداخت. موضوعی که سایر تعاریف‌ها ارائه شده از آن برخوردار نیستند. رویکرد یونسکو نسب به شهر خلاق از نوع برنامه و توصیه است و منجر به دستورالعمل‌هایی برای شهرها می‌گردد که متمرکز به ثمر نیز هست اما نمی‌توان برنامه و دستورالعمل را به عنوان چارچوب نظری و نظریه پشتیبان یک کار پژوهشی برگزید. رویکرد لندری به شهر خلاق در حوزه سیاست‌گذاری قابل بررسی است و گزاره‌های بکار گرفته شده از نوع «بایدها و نبایدها» است که با روش علمی قابل رد یا اثبات نیست. در این زمینه می‌توان به تعریف ارل بی از نظریه علمی اجتماعی اشاره کرد که بیان می‌کند «در واقع نظریه علمی اجتماعی با آنچه «هست» سروکار دارد، نه با آنچه «باید باشد»» (بی^۶، ۲۰۲۰، ص. ۱۲). این معضل را می‌توان تحت عنوان «اتخاذ مبانی و چارچوبی غیر از ویژگی‌های نظریه و روش علمی»

^۱ - Ravitch & Riggan

^۲ - Anfara

^۳ - Mertz

^۴ - Creswell

^۵ - Kerlinger

^۶ - Babbie

نیز توسط پژوهش‌ها یادکرد. در واقع می‌توان این‌گونه عنوان نمود که در مواجهه با یک مسئله و موضوع و شروع یک پژوهش و بررسی پیشینه آن، باید بین نظر، دیدگاه، نظریه، برنامه، توصیه، دستورالعمل، سیاست و... که توسط محققان آن حوزه ارائه شده است تفکیک قائل شد. تفکیک بین این موارد نیازمند تسلط به روش علمی و روش‌شناسی آن است. آنچه از بین موارد مذکور می‌تواند به‌عنوان چارچوب نظری و پشتیبان نظری تحقیق باشد نظریه‌ها هستند. نظریه‌ها در تبیین پدیده مورد بررسی، تدوین فرضیات، ارائه مدل مفهومی، تعریف عملیاتی متغیرها، تعیین روابط بین متغیرها، اخذ یک روش‌شناسی، مقایسه یافته‌ها با نظریه‌ها می‌تواند به کمک محققان آید موضوعی که سایر موارد نمی‌توانند آن را ارائه دهند چرا که ویژگی‌های روش علمی را ندارند. در بررسی آثار محققان اصلی در زمینه شهر خلاق مشخص گردید، تحقیق ریچارد فلوریدا از ویژگی‌های نظریه و روش علمی برخوردار است که در بخش پیشینه نظریه ایشان تشریح و تبیین شد. بر اساس پایگاه گوگل اسکولار^۱ آثار فلوریدا در کتاب‌های "شهرها و طبقه خلاق" "ظهور طبقه خلاق" و مقاله "درون جعبه سیاه توسعه منطقه‌ای - سرمایه انسانی، طبقه خلاق و تسامح" که به تشریح نظریه وی می‌پردازند بیش از ۴۵ هزار استناد داشته است که حاکی از اهمیت و تأثیرگذاری فوق‌العاده نظریه وی است. اما عدم تشریح و تبیین دقیق و ناقص نظریه فلوریدا در بخش پیشینه تحقیقات داخلی، یکی دیگر از موضوعات مهم در سوء فهم مبحث شهر خلاق است که در بخش بعدی تبیین می‌گردد.

۲- **عدم تشریح و تبیین دقیق نظریه فلوریدا:** یکی دیگر از موضوعات، عدم تشریح و تبیین دقیق نظریه فلوریدا است. تقریباً همه پژوهش‌های مورد بررسی در بخش پیشینه از فلوریدا به‌عنوان یکی از نظریه‌پردازان اصلی شهر خلاق یاد کرده‌اند. به‌طوری‌که مقالات از فلوریدا به‌عنوان فردی که نخستین بار واژه شهر خلاق را بکار برده، یاد کرده‌اند. همچنین به نقل از فلوریدا شاخص‌های شهر خلاق را سه تی استعداد، تکنولوژی و تسامح مطرح کرده‌اند. درحالی‌که بر اساس نظریه فلوریدا که در بخش‌های بالا به‌وضوح تبیین گردید، نگرش مقالات مروری نسبت به نظریه فلوریدا تقلیل‌گرایانه بوده و باعث عدم درک صحیح نظریه وی گردیده است. مسئله‌محوری (اینکه فلوریدا به دنبال چه مسئله‌ای است)، جغرافیایی (فضایی) اندیشیدن، روش‌شناسی نظریه فلوریدا، واحد سنجش و تحلیل و مکان ارائه نظریه، نظریه‌محوری و به‌کارگیری روش علمی موضوعاتی هستند که در تحقیقات داخلی مورد توجه واقع نشده است و باعث سوء تفسیر نظریه فلوریدا گردیده است.

۳- **پیش فرض گرفتن یافته‌های نظریه فلوریدا در بستر کشور ایران:** پژوهش‌ها شاخص‌های مورد اشاره فلوریدا را به‌عنوان شاخص‌های شهر خلاق در نظر گرفته‌اند. اما در زمینه به‌کارگیری شاخص‌های شهر خلاق فلوریدا و سایر شاخص‌ها چندین اشکال اساسی وجود دارد. برای توضیح این مسئله اساسی باید دوباره به نظریه فلوریدا و روند ارائه نظریه وی مراجعه کنیم. نظریه فلوریدا در پاسخ به این سؤال که چه عواملی جغرافیای نابرابر طبقه خلاق و توسعه منطقه‌ای را شکل می‌دهند، با استفاده از یک روش‌شناسی مبتنی بر تبیین در گفتمان اثبات‌گرایی به این نتیجه می‌رسد که عواملی همچون استعداد، تکنولوژی، تسامح و امکانات و دارایی‌های محلی بیشترین تأثیر را در توضیح جغرافیای نابرابر طبقه خلاق و توسعه منطقه‌ای در بستر متروپلیتن‌های ایالات متحده دارد.

او این طور نتیجه می‌گیرد که شهرها و مناطقی که در ۴ متغیر استعداد، تکنولوژی، تسامح و دارایی‌های محلی عامل دست بالا را داشته باشند در رقابت‌پذیری آینده شهرها و مناطق و حرکت به سمت رشد اقتصادی موفق عمل خواهند کرد و می‌توانند عنوان شهر خلاق گیرند. برخلاف روشی که فلوریدا برای ارائه نظریه خود و دستیابی به شاخص‌های شهر خلاق ارائه می‌دهد، تحقیقات داخلی یافته‌های او را که در بستر ایالات متحده به دست آمده برای شهرها و مناطق ایران بدون آزمون کردن آن یافته‌ها بکار می‌گیرند.

۴- اشاره به شاخص‌هایی که تناقضاتی با ادبیات نظری دارند: یکی از شاخص‌های مهم برای این مقوله بحث سرمایه اجتماعی است. مراجعه به ۵۸ اثر مورد بررسی نشان می‌دهد این مبحث در ۱۷ اثر (۳۰ درصد پژوهش‌ها) به عنوان یکی از مؤلفه‌های شهر خلاق معرفی شده است. اما شاخص سرمایه اجتماعی در ادبیات نظری بحث جایگاه متفاوتی دارد. فلوریدا در کتاب ظهور طبقه خلاق (بازبینی شده) به تحقیق رابرت کاشینگ جامعه‌شناس و متخصص آمار دانشگاه تگزاس اشاره می‌کند: "من در نسخه اصلی این کتاب، تحقیق رابرت کاشینگ، جامعه‌شناس و متخصص آمار سابق دانشگاه تگزاس را آوردم که مقایسه‌ای سیستماتیک از سه نظریه اصلی رشد منطقه‌ای (نظریه سرمایه انسانی گلایزر، نظریه سرمایه اجتماعی پاتنام و نظریه سرمایه خلاق فلوریدا) انجام می‌دهد و به این نتیجه می‌رسد که سرمایه اجتماعی بر خلاف سرمایه انسانی و سرمایه خلاق رابطه منفی با توسعه فناوری و شاخص‌های اقتصادی دارد (فلوریدا، ۱۳۹۹، ص. ۲۲۵-۲۲۷). همچنین فلوریدا مطرح می‌کند بررسی طبقه خلاق در گروه‌های متمرکز تحقیقاتی و مصاحبه‌های انجام شده، نشان می‌دهد آنها علاقه کمی به زندگی در اجتماع محلی سرمایه اجتماعی نشان می‌دهند. در مقابل آنان به گشودگی، تنوع و توانایی بودن در نقش خودشان تمایل دارند" (فلوریدا، ۱۳۹۹، ص. ۲۵۱)؛ در جمع‌بندی این بخش با توجه به مستندات بالا می‌توان بیان نمود که پژوهش‌های داخلی با اطلاق سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از شاخص‌های شهر خلاق نه تنها به ادبیات نظری توجه کافی نداشته‌اند؛ بلکه خود آنها هم منطقی برای قراردادن این مؤلفه به عنوان یکی از ابعاد شهر خلاق، نداشته‌اند.

۵- استناد به شاخص‌هایی که در گزارش‌ها آمده و معتبر نیستند: تعدادی از پژوهش‌های داخلی به گزارش‌هایی خارجی استناد کرده‌اند که خود آن گزارش‌ها چندان معتبر نیستند و از دریچه ارزیابی‌های علمی عبور نکرده و روایی و پایایی ندارند. بررسی دقیق این موضوع نیازمند تبیین سیر تاریخی شاخص‌های ارائه شده برای سنجش خلاقیت است. در این راستا ۲۰ شاخص ترکیبی خلاقیت بین‌المللی تا سال ۲۰۲۱ شناسایی گردید. برای نقد و بررسی دقیق‌تر، این شاخص‌ها از لحاظ ابعاد تشکیل‌دهنده، زمینه مورد مطالعه، شیوه گردآوری داده‌ها، ارزیابی علمی^۱ و اعتبار مدل اندازه‌گیری بررسی شدند (جدول ۱).

^۱. برای ارزیابی علمی، چاپ یافته‌ها در نشریات علمی معتبر و تعداد استنادات بر اساس پایگاه Google scholar محاسبه گردیده است.

جدول ۱. شاخص‌های ترکیبی بین‌المللی ارائه شده برای سنجش و ارزیابی خلاقیت

شاخص ترکیبی	زمینه مطالعه	شیوه گردآوری داده‌ها	ارزیابی علمی / تعداد استناد	اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی و پایایی)
شاخص خلاقیت فلوریدا (FCI)	مناطق مادرشهری آمریکا	داده‌های آماری	در کتاب‌ها و مقالات متعدد-۴۵۳۵۳ استناد	نظریه‌پردازی و تبیین روابط بین متغیرها
شاخص زندگی فرهنگی (CLI)	بدون مطالعه موردی	-	در سطح گزارش ۴۲ استناد	-
شاخص خلاقیت اروپا (F-ECI)	۱۴ کشور اروپایی و ایالات متحده	داده‌های آماری	در سطح گزارش ۳۰ استناد	ندارد- پیش‌فرض گرفتن مدل فلوریدا
شاخص خلاقیت هنگ‌کنگ (HKCI)	هنگ‌کنگ	داده‌های آماری	گزارش تهیه شده توسط نهادها و سازمان‌ها	ندارد
شاخص جوامع خلاق (CCI)	سیلیکون‌ولی	پیمایش- ۱۰۰۷ نفر	گزارش ۱ استناد	ندارد
شاخص خلاقیت شاربپی (ShCI)	۲۰ شهر انگلستان	داده‌های آماری	گزارش ۳ استناد	-
شاخص خلاقیت اروپایی (خلاقیت فرهنگ مبنا) (ECI)	کشورهای اروپایی بدون بررسی تجربی	-	گزارش برای کمیسیون اروپا ۱۹ استناد	ندارد
شاخص خلاقیت بالتیمور (BCI)	بالتیمور	داده‌های آماری	مقاله JCR-Q1 ۹۹ استناد	ندارد
شاخص خلاقیت چک (CzCI)	مناطق کشور چک	داده‌های آماری	مقاله Scopus-Q2 ۲۳ استناد	ندارد
شاخص حیات خلاق (CVI)	ایالت واشنگتن	داده‌های آماری	گزارش ۳ استناد	ندارد
شاخص شبکه خلاق (CGI)	بدون مطالعه موردی	-	گزارش ۳ استناد	ندارد
شاخص شهر خلاق لندری (L-CCI)	۲۰ شهر از مناطق مختلف جهان	داده و روش پیمایشی	گزارش و کتاب ۹۹ استناد	ندارد
شاخص خلاقیت جهانی (GCI)	۱۳۹ کشور جهان	داده‌های آماری	گزارش ۱۷۸ استناد	دارد
شاخص شهر خلاق (CCI)	۶ شهر از استرالیا، آلمان و انگلستان	داده‌های آماری	گزارش ۳۲ استناد	ندارد
شاخص فضای خلاق (CSI)	۲۶ کشور اروپایی	داده‌های آماری	مقاله Scopus-Q2 ۶۹ استناد	تحلیل عاملی اکتشافی
شاخص اقتصاد خلاق (CEI)	۳۴ کشور اروپایی	داده‌های آماری	مقاله DOAJ ۷۲ استناد	تحلیل چندمتغیره، تحلیل عاملی

تحلیل چندمتغیره، تحلیل عاملی	مقاله - Scopus-Q2 ۱۰ استناد	داده‌های آماري	۲۸ کشور اروپایی	شاخص خلاقیت ۳ تی اروپایی
تحلیل چندمتغیره، تحلیل عاملی	مقاله JCR-Q2 ۲۴ استناد	داده‌های آماري	شهرهای پرتغال	شاخص خلاقیت شهرهای پرتغال (CIPC)
ندارد	مقاله JCR-Q1 70 استناد	داده‌های آماري	شهرهای اروپایی	شاخص شهرهای فرهنگی و خلاق (CCCI)
تحلیل عاملی	مقاله JCR-Q1 7 استناد	داده‌های آماري	کشورهای اروپایی	شاخص جدید خلاقیت کشورها و مناطق اروپایی

بررسی ۲۰ شاخص ترکیبی خلاقیت نشان می‌دهد پیش‌فرض گرفتن یافته‌های فلوریدا، عدم تشریح و تبیین دقیق نظریه فلوریدا و به‌طورکلی تقلیل مدل تبیینی فلوریدا به مدل اندازه‌گیری از مهم‌ترین مشکلات روش‌شناختی حاکم بر پژوهش‌های مورد بررسی در جدول ۱ است.

از ۲۰ شاخص ترکیبی خلاقیت، ۱۸ شاخص ترکیبی دارای مطالعه موردی در سطح شهرها، مناطق و کشورهای مختلف جهان هستند و تنها ۳ شاخص بدون مطالعه موردی و در سطح نظری است. در این میان بالاترین فراوانی از لحاظ زمینه مورد مطالعه با ۱۱ شاخص ترکیبی برای شهرها و کشورهای اروپایی ارائه شده است. از لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها، ۱۷ شاخص ترکیبی از داده‌های آماری ارائه شده توسط سازمان‌ها و نهادهای رسمی و معتبر و تنها یک شاخص از روش‌های پیمایشی برای گردآوری داده‌ها استفاده می‌کند. شاخص ارزیابی علمی نشانگر این موضوع است که شاخص ترکیبی ارائه شده، توسط مراجع علمی به طور خاص نشریات علمی معتبر مورد ارزیابی و تأیید واقع گردد. بررسی ۲۰ شاخص ترکیبی ارائه شده نشان می‌دهد که ۱۱ شاخص ترکیبی خلاقیت در سطح گزارش ارائه شده برای سازمان‌ها و نهادها هستند و مورد ارزیابی علمی واقع نشده‌اند. در مقابل ۹ شاخص ترکیبی از فیلتر ارزیابی علمی نشریات علمی گذشته و مورد تأیید قرار گرفته‌اند. از این بین تنها ۵ شاخص ترکیبی در نشریات معتبر علمی JCR-Q1 مورد پذیرش و تأیید قرار گرفته‌اند.

در بین معیارهای بررسی شاخص‌های ترکیبی، اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی و پایایی) را می‌توان از مهم‌ترین معیارهای ارزیابی شاخص‌های ترکیبی و در اینجا شاخص ترکیبی خلاقیت و شهر خلاق دانست. به‌طورکلی اعتبار مدل اندازه‌گیری این موضوع را مطرح می‌سازد که ساخت یک شاخص ترکیبی یا یک مدل اندازه‌گیری برای اندازه‌گیری یک مفهوم انتزاعی (در اینجا شهر خلاق) به معنی گردآوری تعدادی شاخص دور یک مفهوم نیست؛ بلکه از یک منطق علمی بر اساس روش علمی تبعیت می‌کند. همچنان که فلوریدا از طریق تبیین عوامل مؤثر بر رشد و شکوفایی اقتصادی شهرها و مناطق و تعیین روابط بین متغیرها به شاخص‌های مدنظر می‌رسد. اما در ادامه سایر شاخص‌های ترکیبی بدون آزمون کردن این مدل یافته‌های آن را پیش‌فرض می‌گیرند. حتی با نادیده گرفتن این موضوع، اشکال دوم در بحث روایی و پایایی سازه‌ها و مدل‌های اندازه‌گیری نمایان می‌شود. بررسی ۲۰ شاخص خلاقیت ترکیبی نشان می‌دهد تنها ۷ مورد آنها از روش‌هایی برای تأیید روایی و پایایی مدل اندازه‌گیری استفاده نموده‌اند. ۱۴ شاخص ترکیبی خلاقیت از روایی و پایایی مدل

اندازه‌گیری برخوردار نیستند و این نشانگر عدم اعتبار مدل آنهاست. نکته جالب توجه اینکه از بین ۱۴ شاخص ترکیبی خلاقیت که از روایی و پایایی برخوردار نیستند مربوط به گزارش‌ها هستند و این نشان می‌دهد گزارش‌ها نه تنها مشکل ارزیابی علمی را دارند؛ بلکه مشکلات محتوایی و روش‌شناختی متعددی همچون روایی و پایایی مدل اندازه‌گیری دارند. در این بین استناد پژوهش‌ها داخلی به این گزارش‌های فاقد روایی و پایایی و روش‌شناختی صحیح، آنها را بیشتر مسئله‌مند کرده است. در این زمینه به می‌توان به شاخص خلاقیت هنگ‌کنگ و شاخص خلاقیت اروپایی و... اشاره کرد که شاخص‌های ارائه شده توسط آنها دارای روایی و پایایی نبوده و مورد ارزیابی علمی قرار نگرفته است.

۶- تفاوت شاخص‌های استخراج شده از حوزه هست‌ها و باید‌ها: این موضوع تا حدودی در بخش‌های بالا مورد بررسی قرار گرفت و ذکر گردید گزاره‌های از نوع "باید‌ها و نباید‌ها" با روش علمی قابل رد یا اثبات نیست و به‌طور کلی ویژگی‌های روش علمی را ندارد. در این زمینه به تعریف ارل بیبی از نظریه علمی اجتماعی اشاره شد که بیان می‌کند "در واقع نظریه علمی اجتماعی با آنچه «هست» سروکار دارد، نه با آنچه «باید باشد»" (بیبی، ۲۰۲۰، ص. ۱۲). با این وجود تعدادی از پژوهش‌های داخلی از حوزه‌های باید‌ها و نباید‌ها به دنبال تحقق شاخص‌های شهر خلاق بوده‌اند. ولی وقتی فلوریدا و سایرین از شهر خلاق و شاخص‌های آن صحبت می‌کنند شهری هست که در دنیای واقع وجود دارد و شاخص‌های آن از صورت‌بندی پدیده در قالب نظریه استخراج شده است.

۷- بحث بومی‌سازی نظریه‌ها، مبحث شهر خلاق: بومی‌سازی نظریه در بحث شهر خلاق در تحقیقات داخلی به ارائه شاخص‌های محقق ساخته از نوع باید‌ها و نباید‌ها منتهی شده است که صحیح نیست. بلکه در ابتدا باید نظریه و اجزاء آن را شناخت. به‌عنوان مثال وقتی صحبت از بومی‌سازی نظریه فلوریدا می‌شود باید هستی‌شناسی و روش‌شناسی آن را مورد توجه قرارداد. فلوریدا در تحقیقات خود به دنبال عواملی است که باعث توسعه شهری-منطقه‌ای می‌شوند. او به این نتیجه می‌رسد که یک نیروی انسانی خلاق که او آن را طبقه خلاق می‌نامد در ایالات متحده در حال ظهور است. در وهله اول باید دید این طبقه خلاق در ایران وجود دارد. در وهله بعد بومی‌سازی به معنای این است که ببینیم عواملی که بر جغرافیای طبقه خلاق و شکوفایی اقتصادی شهرها و مناطق امریکا تأثیر گذارند (۳) تی مشهور فلوریدا - استعداد، تکنولوژی-تسامح و تنوع- که تحقیقات داخلی به طور پیش‌فرض به‌عنوان شاخص‌های شهر خلاق در نظر می‌گیرند) در ایران نیز تأثیرگذارند یا اینجا عوامل دیگری وجود دارد.

۲.۳. مسائل روش‌شناختی پژوهش‌ها؛ نقد روش‌شناختی پژوهش‌ها

۱- کمی‌گرایی ناقص و سطحی؛ تأکید صرف بر سنجش و عدم ورود به بحث تبیین: تحلیل محتوای مقالات مورد بررسی نشان می‌دهد در مجموع ۴۷ درصد کارهای پژوهشی با روش سنجش و ارزیابی شاخص‌های شهر

خلاق، ۱۶ درصد کارهای پژوهشی با روش اولویت‌بندی، وزن‌دهی و تعیین اهمیت شاخص‌های شهر خلاق، ۷ درصد با ارائه شاخص‌های محقق ساخته و بومی کردن شاخص‌ها، ۱۴ درصد با روش مروری و بسط ادبیات نظری و ۱۶ درصد با سایر روش‌ها به بررسی شهر خلاق پرداخته‌اند (پیوست ۱). همان‌طور که مشخص است عمده تحقیقات از دریچه سنجش و ارزیابی شاخص‌های شهر خلاق به مبحث شهر خلاق ورود نموده‌اند. براین اساس در مقام نتیجه‌گیری از روش‌شناسی پژوهش‌ها می‌توان گفت پژوهش‌ها اغلب با روش توصیفی-تحلیلی و سنجش و مقایسه هستند و توصیف در خدمت تبیین قرار نگرفته است. تعلق نظری و چهارچوب مفهومی پژوهش‌ها مشخص نیست. فقدان تبیین در یک تحقیق به معنای فقدان اعتبار حکم است. با وجود اینکه پژوهش‌ها چهارچوب نظری و طرح روش‌شناختی ندارد، در مواردی به همبستگی یا رابطه میان برخی متغیرها حکم شده است که فاقد اعتبار است. براین اساس پژوهش‌های حوزه شهر خلاق از روش‌شناسی مشخصی تبعیت نمی‌کنند و آنچه تحت عنوان روش تحقیق توصیفی-تحلیل برای اغلب این پژوهش‌ها ذکر می‌گردد دچار یکی یکی گرایشی سطحی و ناقص است که از مرحله سنجش عبور نمی‌کند و به مرحله تبیین نمی‌رسد. به‌طور کلی پژوهش‌های این حوزه از معرفت‌شناسی مشخصی تبعیت نمی‌کنند به‌طوری‌که حتی با توجه به ماهیت کمی نمی‌توان آنها را در گفتمان کمی گرایشی و اثبات‌گرایی جای دهیم چرا که گفتمان کمی و پارادایم اثبات‌گرایانه، چیستی، چگونگی و چرایی را، در بررسی پدیده‌ها، مدنظر قرار می‌دهد؛ ولی آنچه از کمی‌گرایی در پژوهش‌های شهر خلاق موردنظر قرار می‌گیرد سطح اول آن یعنی سنجش است و چرایی‌ها کمتر مورد توجه قرار می‌گیرند.

برای نقد و بررسی روش انجام پژوهش‌ها نیز، این پژوهش‌ها ابتدا با معیارهای "منبع شاخص‌های بکار رفته در پژوهش/ روش رسیدن به شاخص‌ها"، "اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی محتوایی، روایی صوری، روایی سازه و پایایی)"، "ابعاد بکار رفته"، "نحوه سنجش شاخص‌ها" و "واحد سنجش و تحلیل" مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲- مشخص نبودن منبع شاخص‌های بکار رفته در پژوهش/ روش رسیدن به شاخص‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد از ۵۸ مقاله مورد بررسی در ۳۵ اثر (۶۰.۹ درصد) منبع شاخص‌های بکار برده شده در پژوهش مشخص نیست. بعلاوه در ۴۷ اثر (۷۸ درصد) شیوه رسیدن به شاخص‌ها مشخص نیست (پیوست ۱).

۳- مشکل مدل اندازه‌گیری و اعتبار مدل (روایی محتوایی، روایی سازه و پایایی): مفهوم و اهمیت ارزیابی روایی و پایایی در آزمون‌ها و مدل‌های اندازه‌گیری در مطالعات شهری به‌اندازه کافی مورد توجه واقع نشده است و در پژوهش‌های شهر خلاق نیز به‌وضوح نمایان است. همان‌طور که در بررسی مقالات داخلی مشخص گردید، مقالات داخلی بیشتر به دنبال سنجش و اندازه‌گیری این مفهوم از طریق شاخص‌های شهر خلاق بوده‌اند؛ فارغ از این موضوع که منطبق شاخص‌سازی یا به عبارت بهتر شکل‌گیری شاخص و اینکه شاخص به چه صورت با روش علمی به دست می‌آید، مورد توجه باشد. باید توجه داشت شهر خلاق مفهومی انتزاعی است که سنجش آن نیازمند مدل‌های اندازه‌گیری است. مدل‌های اندازه‌گیری متشکل از سازه‌هایی هستند که اطمینان و اعتبار این سازه‌ها و خود مدل‌های اندازه‌گیری از طریق روایی و پایایی آنها مشخص می‌گردد. روایی به معنی آن است

که آیا روش انتخاب شده برای سنجش موضوع موردنظر مناسب است و آن را می‌سنجد یا نه. به عبارتی دیگر ابزار اندازه‌گیری تا چه حد خصیصه موردنظر را می‌سنجد. بدون آگاهی از اعتبار ابزار اندازه‌گیری نمی‌توان به دقت داده‌های حاصل از آن اطمینان داشت (ازکیا، ۱۳۸۲، ص. ۵۰۰). پایایی نیز ناظر به این مسئله است که متغیرهای آشکار با چه دقتی متغیر نهفته موردنظر را اندازه‌گیری می‌کنند. این سؤال ناظر بر اعتبار یا پایایی متغیرهای آشکار است (حبیبی و عدن پور، ۱۳۹۶).

بررسی ۵۸ اثر مورد بررسی نشان می‌دهد ۴۲ اثر (۷۳ درصد) فاقد روایی محتوایی، ۴۵ اثر (۷۸ درصد) فاقد روایی سازه و ۴۰ اثر (۶۸ درصد) پژوهش‌ها فاقد پایایی و به‌طورکلی بیش از ۷۰ درصد پژوهش‌ها فاقد اعتبار مدل اندازه‌گیری و سازه هستند. همچنین سایر پژوهش‌ها که اعتبار مدل اندازه‌گیری را موردتوجه قرار داده‌اند در زمینه‌های زیر دچار اشکال بوده‌اند:

۳-۱- روایی محتوایی از طریق خبرگان: از ۵۸ اثر مورد بررسی، ۱۵ پژوهش اشاره کرده‌اند که روایی محتوایی آنها را کارشناسان و متخصصان تأیید نموده‌اند (پیوست ۱). بررسی این ۱۵ اثر نشان می‌دهد در ۹ مورد از اینها به ارائه عبارت کلیشه‌ای "از نظر متخصصان و خبرگان برای سنجش روایی پرسش‌نامه استفاده شده است" اکتفا نموده‌اند. درحالی‌که کم‌وکیف این کارشناسان، نحوه انتخاب آنها و روش دستیابی به نظرات کارشناسان در تحقیق مشخص نشده است. اما تعداد ۶ اثر نیز تا حدودی به کم‌وکیف این کارشناسان پرداخته‌اند؛ ولی خبرگی این افراد در زمینه مورد بررسی احراز نگردیده است. یکی از نتایج عدم احراز خبرگی کارشناسان و متخصصان، ورود مقوله‌ها و شاخص‌هایی خواهد بود که ارتباط کم یا متناقضی با بحث شهر خلاق دارند و به‌نوعی گسست با ادبیات نظری رخ خواهد داد و زمینه برای شاخص‌هایی محقق ساخته و بدون پشتوانه فراهم خواهد آمد؛ چنان‌که در مورد سرمایه اجتماعی رخ داد.

۳-۲- روایی سازه: روایی سازه عبارت است از: «میزان صحت آزمون در اندازه‌گیری ساخت نظری یا ویژگی موردنظر» (آلن و ین، ۲۰۰۱، ص. ۱۰۸) و به موضوع ساختار نظری سازه و انعکاس تجربی آن در وسیله اندازه‌گیری اشاره می‌کند. در بحث روایی سازه این موضوع مطرح می‌شود که سنجه‌ها تا چه حد بر محور سازه نظری گرد هم می‌آیند و آن را آشکار کنند. معمولاً باید بین سنجه‌ها همبستگی مناسبی باشد تا در یک محور قرار گیرند. باتوجه‌به اینکه در ادبیات نظری شهر خلاق یک نوع ساختار نظری وجود دارد، یکی از روش‌های مطلوب برای بررسی روایی سازه استفاده معادلات ساختاری در قالب مدل اندازه‌گیری است. نکته مهم است اینکه قبل از استفاده از معادلات ساختاری و بررسی روایی سازه از طریق تحلیل عاملی، باید سازه‌ها و سنجه‌ها به دقت باتوجه‌به ادبیات نظری یا از طریق خبرگان احراز صلاحیت شده شکل بگیرند تا زمینه شکل‌گیری خطا کاهش یابد. بررسی روایی سازه در ۵۸ اثر مورد بررسی نشان می‌دهد، تنها ۹ اثر از طریق تحلیل عاملی اکتشافی (۶ اثر) و مدل معادلات ساختاری (۳ اثر) به بررسی روایی سازه پرداخته‌اند. باین‌وجود این پژوهش‌ها فاقد روایی محتوایی و نبود منبع و مرجع برای شاخص‌های بکار گرفته شده بوده‌اند (پیوست ۱).

۴- شیوه گردآوری داده‌ها: بررسی ۲۰ شاخص خلاقیت بین‌المللی ارائه شده در جدول ۲ نشان می‌دهد از ۱۷ شاخص ترکیبی که از مطالعه موردی برخوردار بوده‌اند، شیوه گردآوری داده همه آنها داده‌های عینی بوده است. اما در مطالعات داخلی از ۵۸ اثر، ۲۷ اثر از شیوه‌های پیمایشی (بخصوص پرسش‌نامه) برای گردآوری داده‌هایی که ماهیت عینی دارند، استفاده نموده‌اند (پیوست ۱).

۵- واحد سنجش و مقیاس مورد بررسی: آنچه در ادبیات نظری شهر خلاق واضح است اینکه واحد سنجش و تحلیل را مکان تشکیل می‌دهد؛ به طوری که از ۲۰ شاخص ترکیبی خلاقیت بین‌المللی ارائه شده در جدول ۲، واحد سنجش و تحلیل آنها مکان، در سطح شهرها، مناطق و کشورها بوده است. اما در ایران بررسی پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهد تنها ۸ اثر (۱۴ درصد) شهر خلاق را در ابعاد سکونتگاه‌های شهری یک استان و کلان‌شهرهای ایران مورد بررسی قرار داده‌اند و در مقابل ۵۰ اثر (۸۶ درصد) به بررسی شاخص‌های شهر خلاق در سطوح محلات، نواحی و مناطق یک شهر پرداخته‌اند. علت تأکید ادبیات نظری بر مقیاس بین شهرها، مناطق و کشورها در بررسی شاخص‌های شهر خلاق و خلاقیت این است که شهر خلاق و مزایای ناشی از آن در ابعاد شهری-منطقه‌ای نمود می‌یابد و تأثیرات خود را می‌گذارد.

۶- برقراری رابطه‌ای علی بین مفهوم انتزاعی شهر خلاق و اجزاء تشکیل‌دهنده آن: برقراری ارتباط علی بین مفهوم انتزاعی (در اینجا شهر خلاق به عنوان متغیر وابسته) و اجزا و ابعاد تشکیل‌دهنده آن (به عنوان متغیر وابسته) یکی از مواردی است که محل اشکال دارد. چرا که کل سازه شهر خلاق یک شاخص تکوینی ترکیبی^۱ است که از نوع مدل‌های اندازه‌گیری است و ابعاد و مؤلفه‌ها نه متغیرهای مستقل بلکه اجزاء تشکیل‌دهنده مفهوم شهر خلاق هستند و نمی‌توان رابطه علی بین آنها برقرار کرد. در واقع این تحقیقات با جمع اعداد مربوط به سازه‌ها (ابعاد تشکیل‌دهنده شهر خلاق) یک عدد برای شهر خلاق به دست آورده‌اند سپس از طریق آزمون رگرسیون شهر خلاق را متغیر وابسته و سازه‌ها (ابعاد) را به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته‌اند. در حالی که اینجا مفهوم شهر خلاق از این سازه‌ها تشکیل شده است و این سازه‌ها نه سازه‌های تأثیرگذار بلکه سازه‌های تشکیل‌دهنده شهر خلاق هستند. اعتبار این نوع مدل‌های اندازه‌گیری (رابطه بین سازه‌ها و مفهوم کلی) در معادلات ساختاری با توجه به ماهیت مدل، اینکه مدل از نوع انعکاسی یا ترکیبی باشد، از طریق تحلیل عاملی تأیید یا مدل ساختاری قابل سنجش و آزمون است.

۴. بحث

پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق بخصوص در تحقیقات داخلی دچار کاستی‌های نظری و روش‌شناختی هستند که این پژوهش تلاش کرد آنها را مورد بازخوانی انتقادی قرار داده و با واسازی معنای شکل گرفته از مفهوم شهر خلاق، روایت صحیحی از این مفهوم را ارائه دهد. یافته‌ها نشان داد در بعد نظری مطالعات بدون هرگونه درآمد نظری وارد مباحث محتوایی شده‌اند. بدون آنکه ملاک نظری مشخصی برای این رویکرد تحلیلی و رهیافت اجتهادی خود ارائه کرده باشند. داشتن رویکرد توصیفی صرف به پیشینه پژوهش و عدم ورود به

^۱ - Composit index

مرحله نقد پژوهش‌ها در تحقیقات داخلی باعث شده تا از یک سو امکان درک صحیح و دقیق دانش شکل گرفته و پیشینه شهر خلاق میسر نشود و از سوی دیگر نقاط قوت، ضعف و کاستی آنها پنهان بماند. یافته‌ها نشان می‌دهد یکی از مصادیق این موضوع، وجود شکاف نظری موجود بین اصل نظریه با تحقیقات صورت گرفته در داخل کشور است. این شکاف نظری عبارت است از اینکه پایه مطالعات، تصمیم‌گیری‌ها و طرح‌های مرتبط با مبحث شهر خلاق در داخل کشور بر اساس شاخص‌های مستخرج از نظریه فلوریدا بنا شده است بدون اینکه خود این نظریه در بستر کشور ایران مورد آزمون قرار گیرد تا مشخص شود آیا متغیرهایی (استعداد، فناوری، تنوع و تسامح) که در بستر ایالات متحده بر جغرافیای طبقه خلاق و توسعه منطقه‌ای تأثیرگذارند در بستر کشور ایران نیز تأثیرگذارند. به عبارت دیگر تحقیقات داخلی با پیش فرض گرفتن یافته‌های فلوریدا، مدل تبیینی فلوریدا را به مدل اندازه‌گیری تقلیل داده‌اند. در ابتدا این تحقیقات بر بستر شاخص‌های نظریه فلوریدا بنا شده است، ولی در ادامه با توجه به اشکالات روش‌شناختی رفته‌رفته شاخص‌های محقق ساخته‌ای که هیچ مبنای نظری و علمی ندارد به ادبیات بحث در داخل کشور افزوده شده است. به طوری که در حال حاضر رقابتی در زمینه شاخص‌های شهر خلاق در بین محققان به راه افتاده است و تصور این است که هر کس تعداد شاخص بیشتری گرد مفهوم شهر خلاق جمع نماید برنده این رقابت است. فارغ از این اینکه فلسفه به وجود آمدن شاخص در یک کار علمی مشخص باشد.

یافته‌های مربوط به نقد روش‌شناسی پژوهش‌ها نشان داد پژوهش‌ها اغلب با روش توصیفی-تحلیلی و سنجش و مقایسه صورت گرفته‌اند و توصیف در خدمت تبیین قرار نگرفته است. پژوهش‌های داخلی شهر خلاق فاقد چارچوب معرفت‌شناسی و از روش‌شناسی مشخصی تبعیت نمی‌کنند و آنچه تحت عنوان روش تحقیق توصیفی-تحلیلی برای اغلب این پژوهش‌ها ذکر می‌گردد، از مرحله سنجش عبور نمی‌کند و به مرحله تبیین نمی‌رسد.

آنچه مسلم است این کاستی‌های نظری و روش‌شناختی در حوزه شهر خلاق و سرمایه خلاق به طور اتفاقی در این حوزه نمایان نشده است و تنها مختص این حوزه نیست. با یک نگاه عمیق می‌توان این گونه نتیجه‌گیری کرد که این مسائل حکایت از یک ضعف روش‌شناختی در مطالعات شهری دارد که خود را در حوزه‌های مختلف از جمله این حوزه نمایان کرده است. این موضوع با یافته‌های (مرشدی و همکاران، ۱۳۹۶؛ قائد رحمتی، ۱۳۹۸) هم راستا است. به عبارتی دیگر می‌توان عنوان نمود که کاستی‌های نظری و روش‌شناختی مختص حوزه شهر خلاق نیست و به طور اتفاقی در این حوزه نمایان نشده است، بلکه حکایت از یک ضعف روش‌شناختی و معرفت‌شناختی در مطالعات شهری دارد که خود را در پژوهش‌ها نمایان می‌سازد. مسئله اینجاست که مطالعات شهری در حوزه هستی‌شناسی قوی ظاهر می‌شود و تا حدودی به فلسفه‌های سیاسی، نظریه‌های اجتماعی و اقتصادی سیاسی مسلط است؛ ولی زمانی که به سراغ شهر و مسئله شهری می‌رود نیازمند روش‌شناسی و معرفت‌شناسی به عنوان اینکه چگونه به شهر و مسئله شهری نگاه کند است که در این زمینه مشکلات اساسی دارد. بیان می‌شود که مطالعات شهری دچار کمی‌گرایی شده است. اگر منظور از کمی‌گرایی مکتب روش‌شناختی اثبات‌گرایی/ابطال‌گرایی است که باید عنوان نمود آنچه تحت عنوان کمی‌گرایی مطرح

می‌شود چندان صحیح نیست چرا که مکتب کمی گرایی، چیستی، چگونگی و چرایی را، در بررسی پدیده‌ها، مدنظر قرار می‌دهد؛ ولی آنچه از کمی گرایی در مطالعات شهری موردنظر قرار می‌گیرد سطح اول آن یعنی سنجش است و چرایی‌ها کمتر موردتوجه قرار می‌گیرند. در واقع سنجش و توصیف در خدمت تبیین قرار نمی‌گیرد. از مصادیق این موضوع این است که مطالعات شهری در مواجهه با مسائل و پدیده‌های مختلف از مرحله سنجش عبور نمی‌کند و در برخورد با مفاهیمی همچون شهر خلاق، تاب‌آوری، زیست‌پذیری، شهر شاد، شکوفایی شهری و حکمروایی مطلوب شهری و سایر مفاهیم صرفاً به سنجش شاخص‌های آنها اکتفا می‌کند و در نتیجه به این می‌رسد که محله یا شهر x در شاخص‌ها بالا و محله یا شهر y پایین است، بدون اینکه ابتدا خود این مفاهیم مورد نقد و بررسی قرار گیرد تا چیستی آنها مشخص شود و در مرحله بعد مشخص شود گزاره‌های هر یک از مفاهیم از طریق یک روش علمی به دست آمده و از روش‌شناسی معتبر برخوردارند یا صرفاً یکسری گزاره‌های کلی از حوزه بایدها هستند. به همین صورت است که این ضعف روش‌شناختی در مطالعات شهر خلاق، خود را نمایان می‌کند و بدون اینکه دقیقاً مشخص شود این مفهوم چیست و گزاره‌های آن با چه روش و معرفتی به دست آمده است شروع به شاخص‌های سازی و سنجش شاخص‌های آن می‌شود بدون اینکه منطقی و فلسفه به وجود آمدن و به کارگیری آنها مشخص باشد. این موارد باعث می‌شود مبحثی همچون شهر خلاق به طور کلی مورد سوءتعبیر و تفسیر قرار گیرد و ادبیات داخلی، این معنای اشتباه را بازتولید کند.

۵. نتیجه‌گیری

هدف این تحقیق نقد نظری و روش‌شناختی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق به دلیل عدم تبیین دقیق این مفهوم و ابعاد آن بعد از گذشت یک دهه از ورود این مفهوم به ادبیات مطالعات شهری و نبود دقت نظری و روش‌شناختی بوده است. به طور کلی این تحقیق به این نتیجه می‌رسد که از لحاظ نظری و روش‌شناختی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق دچار اشکالاتی بوده است که به سوءتعبیر این مفهوم منجر گردیده است. به طوری که عواملی همچون اتخاذ مبانی و چارچوبی غیر از ویژگی‌های مبانی نظری، نظریه و روش علمی؛ عدم تبیین دقیق نظریه فلوریدا و پیش‌فرض گرفتن یافته‌های آن در بستر ایران؛ تقلیل مدل تبیینی به مدل اندازه‌گیری؛ استناد به شاخص‌های نامعتبر؛ اتخاذ شاخص‌های متناقض با ادبیات نظری؛ عدم توجه به اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی و پایایی) در اندازه‌گیری شهر خلاق و شاخص‌های آن؛ اتخاذ رویکردی مخالف ادبیات نظری در گردآوری داده‌ها و واحد سنجش و تحلیل داده‌ها؛ برقراری رابطه علی بین مفهوم انتزاعی و اجزاء تشکیل‌دهنده آن؛ تقلیل بومی‌سازی نظریه‌ها به شاخص‌های محقق ساخته از حوزه بایدها و نبایدها و تأکید صرف بر سنجش و اندازه‌گیری و عدم ورود به بحث تبیین یا به عبارتی دچار شدن به یک کمی گرایی سطحی و ناقص که به مرحله تبیین نمی‌رسد، از جمله عواملی است که به سوء فهم این مفاهیم دامن زده است. به طور کلی آنچه می‌توان از این بخش نتیجه گرفت این موضوع است که شهر خلاق یک مدل اندازه‌گیری نیست که از کنار هم

گذاشتن یکسری مؤلفه حول محور شهر خلاق و سنجش شاخص‌های این مؤلفه‌ها بدست آید. بلکه شهر خلاق حاصل یک مدل تبیینی است که از تبیین عوامل مؤثر بر تصمیمات و ترجیحات مکانی سرمایه خلاق و اینکه آنها چه شهرها و مکان‌هایی را ترجیح می‌دهند و در چه شهرهایی پرورش، حفظ و جذب می‌شوند، بدست می‌آید.

کتاب نامه

۱. ازکیا، م. و دربان آستانه، ع. (۱۳۸۲). *روش‌های کاربردی تحقیق*. جلد اول، تهران: انتشارات کیهان.
۲. حبیبی، آ. و عدن‌ور، م. (۱۳۹۶). *مدل‌یابی معادلات ساختاری و تحلیل عاملی آموزش کاربردی نرم‌افزار (LISREL)*. تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
۳. ریچارد، ف. (۱۳۹۹). *ظهور طبقه خلاق (بازبینی شده)*. ترجمه حاتمی نژاد، حسین، حاجیان، محمد، فتوحی مهربانی، باقر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۴. قاندرحمتی، ص. (۱۳۹۸). بررسی «روش تحقیق» در پژوهش‌های حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری در ایران. *روش‌شناسی علوم انسانی*، ۲۵ (۱۰۱)، ۳۳-۴۷.
۵. کرسول، ج. (۲۰۰۹). *طرح پژوهش: رویکردهای کیفی، کمی و ترکیبی*. ترجمه علیرضا کیامنش و مریم دانای‌طوس (۱۳۹۱). تهران: جهاد دانشگاهی، واحد علامه طباطبایی.
۶. کرلینجر، ف. (۱۳۷۷). *مبانی پژوهش در علوم رفتاری (ج ۱)*. ترجمه حسین پاشا شریفی و جعفر نجفی زند، تهران: انتشارات آوای نور.
۷. مرشدی، ب.، رکن‌الدین افتخاری، ع.، شاکری منصور، ا. (۱۳۹۶). *نقدی بر روش‌شناسی تحقیقات جغرافیایی توسعه شهری در ایران مورد: رساله‌های دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه‌های دولتی تهران. برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۲۱ (۲)، ۱-۳۴.
8. Allen, M. J., & Yen, W. M. (2001). *Introduction to measurement theory*. Waveland Press.
9. Anfara, V. A., & Mertz, N. T. (Eds.) (2015). *Theoretical frameworks in qualitative research*. SAGE Publications, Inc.
10. Avilés Ochoa, E., & Canizalez Ramírez, P. M. (2018). Cultural industries and spatial economic growth a model for the emergence of the creative cluster in the architecture of Toronto. *City, Culture and Society*, 14, 47–55.
11. Babbie, E. R. (2020). *The practice of social research* (11ed). Wadsworth Publishing..
12. Baycan-Levent, T. (2010). Diversity and creativity as seedbeds for urban and regional dynamics. *European Planning Studies*, 18 (4), 565–594.
13. Berridge, J. (2006). The creative city. *Plan Canada*, 46(1), 20.
14. Nichols Clark, T. (2003). *Urban amenities: lakes, opera, and juice bars: do they drive development?*. In *The city as an entertainment machine* (Vol, 9. pp. 103-140). Emerald Group Publishing Limited.
15. Clark, T. N., Lloyd, R., Wong, K. K., & Jain, P. (2002). Amenities drive urban growth. *Journal of Urban Affairs*, 24(5), 493–515.
16. Cooke, P. N., & Lazzeretti, L. (2008). *Creative cities, cultural clusters and local economic development*. Edward Elgar Publishing.
17. Florida, R. (2002a). *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.
18. Florida, R. (2002b). The economic geography of talent. *Annals of the Association of American Geographers*, 92(4): 743–755.

19. Florida, R., Mellander, C., & Stolarick, K. (2008). Inside the black box of regional development—human capital, the creative class and tolerance. *Journal of Economic Geography*, 8(5), 615-649.
20. Girard, L. F., Baycan, T., & Nijkamp, P. (2011). *Sustainable city and creativity: promoting creative urban initiatives*. Ashgate Publishing, Ltd.
21. Glaeser, E. L. (2000). *The new economics of urban and regional growth*. The Oxford Handbook of Economic Geography, 83–98.
22. Glaeser, E. L., & Saiz, A. (2003). *The rise of the skilled city*. National Bureau of Economic Research, Inc.
23. Glaeser, E. L., Kolko, J., Saiz, A. (2001) Consumer city. *Journal of Economic Geography*, 1(1), 27-50.
24. Grodach, C. (2014). *Urban policymakers need to reconsider the role of arts districts in cities' economic development*. LSE American Politics and Policy.
25. Grodach, C., & Ehrenfeucht, R. (2015). *Urban revitalization: remaking cities in a changing world*. Routledge.
26. Hall, P. (2000). Creative cities and economic development. *Urban studies*, 37(4), 639-649.
27. HKSARG (2004). *A study on creativity index*. Hong Kong: HKSAR https://www.hab.gov.hk/file_manager/en/documents/policy_responsibilities/arts_culture_recreation_and_sport/HKCI-InteriReport-printed.pdf
28. Jacobs, J. (1969). *The economy of cities*. In the economy of cities. London: Jonathan Cape.
29. Landry, C.; Hyams, J.(2012). *The Creative city index: measuring the creative pulse of your city*. Comedia: London, UK.
30. Lee, N. (2014). The creative industries and urban economic growth in the UK. *Environment and Planning A*, 46(2), 455–470.
31. Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42.
32. Merriam, S. B. (1998). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
33. O'Connor, J., & Gu, X. (2014). Creative industry clusters in Shanghai: A success story? *International Journal of Cultural Policy*, 20(1), 1–20.
34. Ravitch, S. M., & Riggan, M. (2012). *Reason and rigor: how conceptual frameworks guide research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
35. Shapiro, J. M. (2006) Smart cities: quality of life, productivity, and the growth effects of human capital. *The Review of Economics and Statistics*, 88(2): 324–335.
36. UNCTAD. (2008). *Creative economy report 2008: The challenge of assessing the creative economy towards informed policy-making*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development. Retrieved from <https://unctad.org/publication/creative-economy-report-2008-challenge-assessing-creative-economy>
37. Yencken, D. (1988). The creative city. *Meanjin*, 47(4), 597.

پیوست ۱- فهرست مقالات علمی-پژوهشی مورد بررسی قرار گرفته شهر خلاق

نحوه سنجش شاخص‌ها	اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی محتوایی، روایی صوری، روایی سازه و پایایی)	منبع شاخص‌های به کاررفته / روش رسیدن به شاخص‌ها	مقالات
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان / روایی سازه و پایایی ندارد	مشخص نیست/ از طریق خبرگان	سنجش و رتبه‌بندی برنامه‌ریزی شهر خلاق در مناطق ۲۲ گانه تهران. امینی قشلاقی و همکاران، ۱۴۰۰
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان / روایی سازه و پایایی ندارد	مشخص نیست/ مشخص نیست	رتبه‌بندی مناطق دهگانه کلانشهر تبریز بر اساس شاخص‌های شهر خلاق. محمدی و عزت پناه ۱۴۰۰
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست/ از طریق خبرگان	ارزیابی توزیع فضایی شاخص‌های خلاقیت در نظام سکونتگاهی استان هرمزگان- زیاری و حاتمی، ۱۴۰۰
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست/ از	ارزیابی و وضعیت‌سنجی کلان‌شهر تهران از منظر اصول انگاشت شهر

		طریق خبرگان	خلاق- ندایی طوسی و جهانبخش، ۱۳۹۸
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تحلیل تحقق‌پذیری شهر خلاق در شهرهای میانی. مورد: شهر ساری. لطفی و عباسی، ۱۴۰۰
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	رتبه‌بندی مناطق شهر زنجان با استفاده از شاخص‌های بومی‌سازی شده‌ی شهر خلاق- نژاد ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۰
پرسشنامه	ندارد	ادبیات نظری / مشخص نیست	سنجش و ارزیابی کیفیت پیاده‌راه‌های شهری از منظر شهر خلاق، مورد: پیاده‌راه مرکزی کلان‌شهر رشت- اکرا سردشتی، سجادزاده، ۱۴۰۰
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	شناسایی و تحلیل عناصر مؤثر بر توسعه شهر خلاق در کلان‌شهر، مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز- سلیمانی، ۱۴۰۰
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان / روایی سازه و پایایی ندارد	ضرابی و همکاران / ۱۳۹۲ / مشخص نیست	تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر دامغان) فوادیان و همکاران، ۱۴۰۰
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	ارزیابی و تحلیل شاخص‌های شهر خلاق در کلانشهرها: مطالعه موردی منطقه ۱ کلانشهر تبریز- داداش پور مقدم و ولی‌زاده، ۱۳۹۹
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه پایدار به‌منظور تحقق‌پذیری شهرهای خلاق (مطالعه موردی: شهرهای استان یزد)- کشکولی و همکاران، ۱۳۹۹
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری شهرهای خلاق میانه‌اندام با استفاده از آینده‌پژوهی (شهر بناب)- مجنون‌توتاخانه، ۱۳۹۹
داده‌های آماری	-	ترکیبی از ادبیات نظری / مشخص نیست	خلاقیت شهری، نوآوری در برنامه‌ریزی شهر خلاق بر مبنای مدل بوهمیان- موزائیک (مناطق تبریز)- محمدی کوچه باغ و همکاران، ۱۳۹۹
داده‌های آماری	ندارد	ترکیب یونسکو و فلوریدا / مشخص نیست	تبیین سطوح خلاقیت شهری در نظام شهری کلان‌شهرها (مطالعه موردی: کلان‌شهر کرج)- مشکینی و همکاران، ۱۳۹۹
پرسشنامه	-	ادبیات نظری / مشخص نیست	تحلیل شاخص‌های شهر خلاق و ارتباط آن با مدیریت توسعه شهری سالم مورد: کلانشهر اصفهان- مهکویی و شیرانی، ۱۳۹۹
پرسشنامه	روایی محتوایی ندارد / تحلیل عاملی اکتشافی / آلفای کرونباخ	مشخص نیست / مشخص نیست	چالش‌های شهر خلاق از منظر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان)- مطلبیان و همکاران، ۱۳۹۹
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان، روایی سازه و پایایی ندارد	ادبیات نظری	سنجش میزان خلاقیت شهری بر مبنای شاخص‌های ایرانی اسلامی در کلان‌شهر اصفهان با استفاده از مدل ویکور- مختاری و همکاران، ۱۳۹۹
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	سنجش شاخص‌های خلاقیت در نظام سکونتگاهی لرستان زیاری و همکاران، ۱۳۹۹
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تبیین شاخص خلاقیت مکانی و اندازه‌گیری ضرایب اهمیت آنان (نمونه موردی: نواحی شهر کاشان)- اکبری و همکاران ۱۳۹۸
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	سنجش میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از شاخص‌های شهر خلاق- ملکی و شنبه پور، ۱۳۹۸
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	واکوی بسترهای ایجاد شهر خلاق در نواحی شهری نیشابور- عامل هلالی و همکاران، ۱۳۹۸
پرسشنامه	ندارد	ملکی ۱۳۹۴ / مشخص نیست	تحلیل مؤلفه‌های شهر خلاق در شهر اهواز (مطالعه موردی: محلات منطقه چهار شهرداری)- سعیدی و پیوند ۱۳۹۸
پرسشنامه	معادلات ساختاری / روایی محتوایی و پایایی ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	ارزیابی میزان تطابق شهر قاین با شاخص‌های شهر خلاق اسدی و سامی، ۱۳۹۷
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	پایش ساختار شهرها از منظر راهبرد شهر خلاق (مطالعه موردی: ۸ کلانشهر کشور)- پیربائنی و همکاران، ۱۳۹۷

پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	بررسی میزان موفقیت در دستیابی به شهرهای خلاق و نوآور (نمونه موردی: شهر فردوس) - صابری فر و نیت مقدم، ۱۳۹۷
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	مروری بر مفهوم شهر خلاق با تاکید بر سنجش وضعیت خلاقیت شهری (نمونه موردی: مناطق ۳ گانه قزوین) - شمسی و همکاران، ۱۳۹۷
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تعیین شاخص‌های شهر خلاق و رتبه بندی کلان شهرهای ایران براساس معیارهای شهر خلاق - دل انگیزان و همکاران ۱۳۹۷
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان / روایی سازه و پایایی ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	سنجش و ارزیابی وضعیت شاخص‌های شهر خلاق مورد: مناطق پشهر زاهدان - ابراهیم زاده و نیری ۱۳۹۷
پرسشنامه	روایی محتوایی و سازه ندارد / پایایی با آلفای کرونباخ	مشخص نیست / مشخص نیست	تأثیر انگاره شهر خلاق در پوشش اقتصادی و اجتماعی کلان شهرها (مطالعه موردی: کلان شهر تبریز) - عاطفی و حاتمی علمداری ۱۳۹۶
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	سنجش میزان برخورداری سکونتگاه های شهری استان اردبیل از شاخص‌های شهر خلاق - نظم فر و همکاران ۱۳۹۶
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان / روایی سازه ندارد	Berridge ۲۰۰۶ / مشخص نیست	تحلیل شاخص‌های شهر خلاق و ارتباط آن با توسعه ی پایدار شهری (نمونه موردی: شهر رشت) - حسینی و همکاران ۱۳۹۶
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	شاخص‌های فرهنگی مؤثر در خلاقیت شهری (مطالعه موردی: استان سمنان) - شکری فیروزجاه و همکاران ۱۳۹۶
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	ارزیابی و اولویت بندی مناطق شهری براساس شاخص‌های شهر خلاق (مورد: شهر سنندج) - نظم فر و همکاران ۱۳۹۵
داده‌های آماری	تحلیل عاملی اکتشافی	ترکیبی از ادبیات نظری، مشخص نیست	تحلیلی بر برخورداری کلانشهرهای ایران از شاخص‌های شهر خلاق - کلاتری و همکاران ۱۳۹۵
داده‌های آماری	ندارد	Hartley et al / مشخص نیست	تحلیل قابلیت ها و جایگاه شهر تهران از نظر تحقق شهر خلاق در مقایسه با سایر شهرهای دنیا- زنگنه شهرکی و همکاران ۱۳۹۵
داده‌های آماری	روایی محتوایی با خبرگان / سازه و پایایی ندارد	موسوی ۱۳۹۳ / مشخص نیست	تحلیل کارایی محلات شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق (مطالعه موردی: شهر بناب) - سرور و همکاران ۱۳۹۵
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تحلیل شاخص‌های خلاقیت در نظام سکونتگاهی مازندران رفیعیان و شعبانی ۱۳۹۴
داده/ پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	سطح بندی مناطق پانزده گانه شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق - مختاری ملک آبادی ۱۳۹۳
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	رتبه بندی محلات شهر سردشت از نظر حرکت به سوی خلاقیت با تاکید بر تحقق شهر خلاق با استفاده از تاپسیس و ANP - موسوی ۱۳۹۳
داده‌های آماری	-	ادبیات نظری	بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور مورد مطالعه: شهر اصفهان - ربانی خوارسنگانی ۱۳۹۰
پرسشنامه	تحلیل عاملی اکتشافی - پایایی با الفای کرونباخ	ادبیات نظری / مشخص نیست	ارزیابی سیاست های مدیریت شهری در بهره برداری از برند شهر خلاق (مطالعه موردی: رشت) - حمیدی و همکاران ۱۴۰۰
پرسشنامه	روایی صوری با کارشناسان / پایایی با آلفای کرونباخ	مشخص نیست / مشخص نیست	شناسایی و تحلیل عناصر مؤثر بر توسعه شهر خلاق در کلان شهرهای ایران (مطالعه موردی: کلان شهر تبریز) - سلیمانی ۱۴۰۰
پرسشنامه	روایی سازه با معادلات ساختاری / محتوایی ندارد	ادبیات نظری / مشخص نیست	تحلیلی بر برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج با رویکرد شهر خلاق - حبیبی و احمدی دهرشید ۱۳۹۹
داده/ پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	واکوی نقش شاخص‌های تأثیر گذار در شهر خلاق جهت خلق فضاهای تعاملی شهری (مورد مطالعه: شهر ری) - میرزایی و همکاران ۱۳۹۸
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	اولویت بندی عوامل مؤثر در تحقق پذیری شهر خلاق با رویکرد ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار - باقری کشکولی و همکاران ۱۳۹۸
پرسشنامه	ندارد - پایایی با آلفای کرونباخ	موسوی ۱۳۹۳،	ارائه الگوی مطلوب شهر خلاق در کلانشهر تهران

		مشخص نیست	مافی و همکاران ۱۳۹۷
پرسشنامه	ندارد	ادبیات نظری / مشخص نیست	ارائه مدلی در تبیین ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی توسعه در تحقق شهر خلاق مطالعه موردی: شهر اصفهان- صفوی و همکاران ۱۳۹۷
داده/پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر برنامه‌ریزی شهر خلاق (مطالعه موردی: ارومیه)- نظم فر و همکاران ۱۳۹۷
داده/پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	برنامه‌ریزی و تدوین راهکارهای تحقق شهرهای خلاق در ایران مطالعه موردی: شهر ارومیه- آفتاب و همکاران ۱۳۹۶
پرسشنامه	معادلات ساختاری / محتوایی ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	اثرگذاری فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی نوین بر ساختار کالبدی - فضایی شهر با رویکرد شهر خلاق- شاهپوندی و موسوی پور ۱۳۹۶
-	-	صرفاً بیان ادبیات نظری	بررسی شاخص‌های شکل‌گیری شهر خلاق (مطالعه موردی: کلانشهر تبریز)- اقبالی و همکاران ۱۳۹۴
پرسشنامه	تحلیل عاملی اکتشافی / محتوایی ندارد	ادبیات نظری	شناسایی شاخص‌های مدیریت و فناوری اطلاعات در تحقق شهر خلاق ایرانی - اسلامی (کلان شهر اصفهان)- عظیمی و رضایی آدریانی ۱۴۰۰
پرسشنامه	تحلیل عاملی اکتشافی / محتوایی ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تدوین مدل برنامه‌ریزی شهر خلاق صنایع دستی اصفهان با استفاده از مدل مفهومی - حیدری پور ۱۳۹۸
-	ندارد	ترکیب ادبیات نظری / روش مرور سیستماتیک	کاربست روش مرور سیستماتیک ادبیات در شناسایی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر خلاق- امیری و همکاران ۱۳۹۸
مصاحبه	روش کیفی	مصاحبه با خبرگان	برندسازی شهری برای تحقق شهر خلاق؛ ارائه نظریه ای داده بنیاد (مورد مطالعه: شهر ارومیه)- محمودی آذر، داوودپور ۱۳۹۷
پرسشنامه	تحلیل عاملی اکتشافی / محتوایی ندارد	ادبیات نظری	نقش فضا و کالبد در تحقق شهر خلاق ایرانی - اسلامی عظیمی و همکاران ۱۳۹۷
پرسشنامه	روایی محتوایی با خبرگان، روایی سازه و پایایی ندارد	ادبیات نظری / دلفی	شهر خلاق و شاخص‌های شهر خلاق ایرانی فتوحی مهربانی و همکاران ۱۳۹۵
پرسشنامه	روایی محتوایی با خبرگان، روایی سازه و پایایی ندارد	مشخص نیست / خبرگان	شاخص‌های بومی شهر خلاق با رویکرد ایرانی اسلامی مختاری ملک آبادی و همکاران ۱۳۹۴
پرسشنامه	روایی محتوایی با خبرگان، روایی سازه و پایایی ندارد	مشخص نیست / خبرگان	تبیین معیارهای بومی سازی شاخصهای مکانی فضای شهر خلاق با رویکرد ایرانی اسلامی- مختاری ملک آبادی و همکاران ۱۳۹۴